

Предприемаческо управление в малките и средни фирми в Р България (на примера на предприятията за производство на пластмаси)

Камелия Нарлева¹, Юлиан Нарлев²

¹ Nokola Vaptsarov Naval Academy, Varna, Bulgaria
k.vunova@abv.bg

² University of Economics, Varna, Bulgaria
jnarlev@ue-varna.bg

Резюме. В доклада е изследвана актуалността на съвременна управленска концепция - предприемаческото управление. Изведени са насоки за приложението на тази управленска технология в малките и средни предприятия, както и са доказани твърдения относно ролята на предприемаческите и управленските функции за реализиране на процесите на предприемаческото управление в предприятията за производство на пластмаси. Данните и информацията са верифицирани чрез проведено анкетно проучване проведено през 2016 година посредством структуриран въпросник., обхващащо двадесет ръководители на предприятия на територията на Североизточен район за планиране . Практическата значимост на разглежданата проблематика се отчита с посочването на конкретен подход във внедряването на иновативни решения в управленската практика и модернизирването на използваните управленски технологии. Резултатите от проведеното емпирично изследване по косвен път свидетелстват за изключителния фокус на ръководителите върху резултатите от предприемаческото управление: иновативност, растеж и развитие. Човешкият фактор, казано най-общо, пряко свързан с резултатите на предприемаческото управление, има допълващо и обслужващо тези резултати значение.

Ключови думи: предприемачество, предприемаческо управление, технологично предприемачество, пластмаси.

Въведение

В условията на глобална икономика и засилената в резултат на това, конкуренция, всяко едно предприятие в нашата страна следва да прилага иновативни модели на управление и на развитие. По този път, бизнес предястията биха могли да се противопоставят на неблагоприятното влияние на някои фактори на средата и да постигнат по-добри икономически, но и социални резултати. С постигането на резултати, предприятията биха могли да поддържат добър имидж пред своите акционери, клиенти и кредитори.

В това отношение, в настоящата статия се прави изследване и анализ на приложението на съвременната управленска концепция, наречена предприемаческото управление в малките и средни предприятия в нашата страна. Изведени са насоки за адаптирането и усъвършенстването на тази управленска технология на примера на предприятията за производство на пластмаси, както и са доказани твърдения относно ролята на предприемаческите и управленските функции за реализиране на процесите на предприемаческото управление вътре в тях. В допълнение, в статията се проучват и възможностите и ограниченията на предприятията за създаване на благоприятна среда за иновации, като се отчита внедряването на иновативни решения в управленската практика и модернизирването на използваните управленски технологии.

Настоящият анализ, в съдържателно отношение, представлява част от работата по проект: „Разработване на система за оценка на компетенциите на работната сила по браншове и по региони”. В

статията са приложени статистически данни, анализи и материали от различни източници като например, Национален статистически институт (НСИ), Евростат, европейски и национални разработки (стратегии, планове за действия, нормативна документи), които засягат сектор „Химия“ и по-конкретно подсектор „Производство на пластмаси и изделия от пластмаси“. Данните и информацията са верифицирани чрез проведено анкетно проучване, обхващащо двадесет ръководители на предприятия за производство на пластмаси и изделия от пластмаси на територията на Североизточен район за планиране. Анкетното проучване е проведено посредством структуриран въпросник в периода януари 2016 – март 2016 година.

1. Постановка на проблема

От осемдесетте години на миналия век въпросите за предприемаческото управление придобиват особена популярност, практико-приложна, както и научна значимост. Принос за все по-нарастващата роля на темата за предприемаческото управление в бизнес публикациите, в продължение на вече няколко десетилетия, имат бележити български учени като К. Тодоров, Й. Коев, М. Харизанова, М. Мирчев, както и значимото творчество на П. Дракър и Р. Ланглойс, Р. Киро, Кр. Стеарт, И. Търенсън и др. (Todorov, K., 2001; Koev, et.al., 2014; Harizanova, M., M. Mirchev, H. Mironova, 2006; Draker, P. 2010; Langlois, R. 2014; Kyro, P., 2015; Thuresson, J. 2010).

Причините за интересът към предприемаческото управление имат основания да се проучат *в широк и в тесен аспект*. В по-общ план, сред открояващите се предпоставки са новата „роля“ на човека, неговият творчески и образователен потенциал - ключ за развитие на икономиките и обществата. В този именно контекст, появата и развитието на съвременните управленски технологии са резултат и следствие на дълбоки социални, демографски, културни и глобални, обществени промени. В по-тесен аспект, нарастващата потребност от приложение на предприемаческото управление и кореспондира с факторите на съвременната бизнес среда – бързото развитие на технологиите, ускоряването на технологичните, вътрешноорганизационните промени, многообразието от предлаганите продукти и услуги, съкращаването на жизнения цикъл на стоките, появата на много и конкурентни организации, новите знания и пр. Не на последно място, причините за появата и развитието на предприемаческия мениджмънт следва да се търсят в критичните точки на традиционната мениджърска практика и някои от нейните негативни ефекти върху организационното развитие. Така посочените предпоставки, поставят като императив пред организациите да ползват подходите и механизмите на предприемаческото управление като алтернатива за посрещане на съвременните бизнес предизвикателства.

По въпросите за предприемаческото управление се установява, че въпреки критичната маса изследвания по темата, теоретичната наука е в дълг към изследване на интересуващата ни категория през призмата **на малките и средни предприятия** – основен двигател на икономическото, социалното и технологичното развитие в едно общество. Приоритетно, предприемаческото управление „се преписва“ на големите компании, а така се недооценява огромния иновационен потенциал на малките и средни предприятия. Пренебрегват се редица възможности, които приложението на съвременните управленски практики могат да разкрият пред тези предприятия, с оглед на нарастващите промени на съвременната бизнес среда и значимата им роля за икономиките и обществата.

Преобладаващите малки и средни предприятия в структурата на предприятията в страната ни, следва да осъществяват процеси на реструктуриране в синхрон с добрите европейски практики. Осъществяването на тези процеси в не малка степен трябва да се основава на приложение на най-съвременни управленски технологии, с акцент върху производителността, растежа, развитието, иновационната активност и не на последно място по важност - участието на служителите в тях.

В резултат на посоченото по-горе, **целта** на настоящото изследване е да установи *проявлението на предприемаческото управление* в малки и средни фирми на територията на Р. България. По-конкретно обект на емпиричното проучване са двадесет предприятия, специализирани в производството на пластмаси и изделия от пластмаси. Изпълнението на посочената цел ще допринесе до решаването на важни теоретични и особено приложни дискуссионни въпроси, като например: има ли основание предприемаческото управление да се асоциира единствено с малкия и среден бизнес и как тази съвременна управленска технология би спомогнала за решаването на важни секторни проблеми на предприятията относно тяхното по-ефективно функциониране, растеж и развитие.

Химическата индустрия има огромно значение за почти всички сектори на икономиката в една страна. Нейното състояние е анализирано въз основа на показателите в следните сектори и подсектори по КИД-2008:20., а именно: „Производство на химични продукти“, 1920 „Производство на рафинирани нефтопродукти“, 22.1. „Производство на изделия от каучук“ и 22.2 „Производство на изделия от пластмаси“. Според данни на Евростат за 2010 година, приносът на подсектори 22.2 „Производство на изделия от пластмаси“ и 1920 „Производство на рафинирани нефтопродукти“ в Европейския съюз е близък до този на сектор 20 „Производство на химични продукти“, макар и да остава малко по-нисък

(Световна банка, Постигане на интелигентен растеж: как иновациите и научните изследвания да работят за България, Доклад No. 66263- BG, 2012).

Според данните на европейската статистика, нефтохимическите продукти и пластмасовите изделия и тези от синтетичен каучук са с дял по 24%, а химичните продукти – с 26% за 2010 година. В своята класификация на продажбите на отделните групи продукти за 2010 година статистиката посочва, че приносът на нефтопродуктите е 16,4%, на основните неорганични продукти, торовете и специалните химикали – 26.5 %, а на полимерите (включващи пластмаси, синтетичен каучук и изкуствени влакна) и изделията от пластмаси и каучук заедно – 30,4% (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/european_business/data/database; http://www.mee.government.bg/ind/doc_invest/Bg.econ02.07.2010.pdf).

В нашата страна химическата индустрия, според националната статистика и представителни секторни проучвания, се характеризира с редица специфични и нерактерни за европейското икономическо пространство проблеми, като например:

- намаляване на асортимента на произвежданите продукти и изделия в Р България;
- недостатъчно разработване и внедряване на иновационни чисти или т. нар. „зелени“ технологии;
- недостатъчно внедрени безотпадъчни високи технологии, за разлика от европейските практики;
- липса на висока професионална квалификация на кадри с интердисциплинарна подготовка;
- липса на специалисти с фундаментални познания относно теоретичните основи на технологичните процеси;
- недостатъчното финансиране на научно-приложните разработки;
- липса на високотехнологични иновации;
- липса на социални иновации и предприемачество;
- недостатъчно участие на жените в предприемачеството;
- европейските политики се прилагат с помощта на силно бюрократизирани процедури в страната ни и др.

Установените по-горе проблеми намаляват конкурентоспособността на производствата за пластмаси, като тяхното мултиплициране в страната ни предопределя ограничените възможности за тяхното развитие в перспектива. Поради това, приложението на предприемаческото управление като технология за насърчване на различни по вид иновации е особено необходимо с цел усъвършенстване и растеж на предприятията от сектора в нашата страна и постигането на конкурентоспособност, съизмерима с стойностите на предприятията от Европейския съюз .

2. Емпирично изследване на предприятията за производство на пластмаси в Североизточен район за планиране

За постигането на изследователската цел следва да се представи **идентификационен профил** на изследваните предприятия, с оглед на тяхното прецизно определяне и анализ. В идентификационния профил се представят данни, които пряко кореспондират с изследователските проблеми относно приложението на предприемаческото управление в предприятията за преработка на пластмаси.

Съобразно **формата на своята регистрация** – показател с важно значение при разпределението на собствеността, от попадналите в изследователската извадка предприятия, най-голям е относителният дял на дружествата с ограничена отговорност (40%), следвани от едноличните дружества с ограничена отговорност (35%), едноличните търговци (15%) и акционерните дружества (10%).

Таблица 1.

Форма на регистрация на предприятията

	Брой отговорили	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
ЕТ	3	15,0	15,0	15,0
ООД	8	40,0	40,0	55,0
ЕООД	7	35,0	35,0	90,0
АД	2	10,0	10,0	100,0
Общо	20	100,0	100,0	

Източник: собствени проучвания на авторите

Следващият идентификационен показател с отношение към изследваната проблематика е **годината на основаване на предприятието**. Резултатите показват нееднозначно, че преобладаващата част от анкетираните заявяват опит в бизнеса повече от десет години. Този факт е показателен, основно за това, че въпреки трудния икономически преход и процесите на реструктуриране на индустрията като цяло, изследваните предприятия са се приспособили към динамично променящата се среда, както и са доказали растеж и развитие. Както установява изследването, сред открояващите се причини за това са фокусът на предприемачите основно върху иновации - продукти, технологии и нови пазари.

Важен показател на изследването е **преценката на предприемачите за успех или неуспех в бизнес начинанията**. Доминиращо задоволство от постигнатите резултати се установява при 75% от изследваните респонденти. Едва 25% от анкетираните не могат еднозначно да отговорят на поставения въпрос. Демонтираното самочувствие в преобладаващия брой случаи, е заявка за бъдещи успехи на предприемачите и на техните предприятия.

Таблица 2.

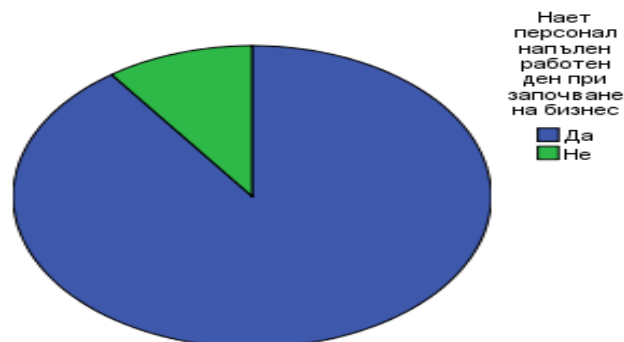
Смятате ли се успял човек в бизнеса?

Преценка на предприемача	Брой отговорили	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Да	15	75,0	75,0	75,0
Не мога да преценя	5	25,0	25,0	100,0
Общо	20	100,0	100,0	

Източник: собствени проучвания на авторите

Следващият показател с отношение както към предприемаческото управление е **персоналът на предприятието при започване на бизнес**. Резултатите сочат, че 90 на сто от изследваните предприятия са имали нает персонал при започване на бизнеса (Фигура 1.). Посоченото тук предопределя извеждането на две твърдения, а именно:

- наличие на бизнес опит, предхождащ старта на настоящия бизнес (това твърдение кореспондира с показател, изследван по-рано: „година на основаване на фирмата”);
- значимостта на фактора „персонал на предприятието при започване на бизнес” за успеха на предприемаческото начинание.

Фиг. 1. Нает персонал на ОТД при започване на бизнес

Източник: собствени проучвания на авторите

Съобразно изведените в изследването ограничения, в целевата извадка не попадат т. нар. микро предприятия по смисъла на ЗМСП. В унисон с поставеното ограничение, най-голям е броят на изследваните предприятия с персонал от 11 до 50 човека - 11 предприятия, следвани от тези с персонал от 50 до 250 човека – 7 организации, и две предприятия с персонал над 250 души. Въпреки, че обект на изследване са малките и средни фирми, неслучайно в извадката попадат и две фирми с персонал над 250 човека. Целта тук е да се установи вероятностна хипотеза относно големината на предприятието и разпределението на собствеността. Посоченото твърдение има важно значение за резултатите на цялостното изследване.

Таблица 3.

Общ брой на работещите във фирмата

Работещи в предприятието	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
От 11 до 50 човека	55,0	55,0	55,0
От 51 до 250 човека	35,0	35,0	90,0
Над 250 човека	10,0	10,0	100,0
Общо	100,0	100,0	

Източник: собствени проучвания на авторите

Идентифицирането на предприемаческото управление в малките и средни фирми обхваща показателите: ръст на персонала спрямо предходната година, оборот и ръст на оборота, риск и иновационна активност. Ето защо, именно тези показатели са проучени по-детайлно.

Един от най-характерните индикатори за предприемаческо управление в изследваните организации е **нарастването или намалението на персонала спрямо предходна година**. Резултатите от проведеното анкетно проучване сочат, че 80% от фирмите през 2016 година бележат ръст на нарастване на персонала, намаление отчитат само две организации.

Таблица 4.

Ръст на нарастване на персонала спрямо предходната година

Промяна	Брой отговорили	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
0-5%	8	40,0	40,0	40,0
5-10%	4	20,0	26,7	66,7
10-50%	4	15,0	20,0	86,7
Над 100%	1	5,0	6,7	93,3
Без промяна	1	5,0	6,7	100,0
Общо	18	80,0	100,0	
Липсващи случаи	2			
Общо	20	100		

Източник: собствени проучвания на авторите

Следващият показател на предприемаческото управление е **иновационната фирмена активност**. За целта се изследват съвкупност от подпоказатели, като например: разходи за НИРД, за технологично оборудване, приходи от иновации и пр. Съобразно резултатите от проведеното през 2016 г. изследване, близо 90% от предприятията са направили разходи за НИРД, а от тях половината заявяват своето участие в рамките на 5-10% в структурата на разходите на предприятията.

Далеч по-голям е процентът на предприятията, които правят разходи за технологично обновление. От една страна, високите разходи за технологично обновление са свързани с технологиите като рисково звено в процесите на реструктуриране на сектора, особено що се касае до малките фирми. Същевременно, този показател е пряко свързан и с високите разходи за въвеждане на системи за контрол, като надежден инструмент на т. нар. високотехнологично предприемачество в изследваните предприятия за производство на пластмаси в нашата страна

Получаването на награди за иновационната активност не е приоритет на управлението. Едва две от изследваните организации имат получени награди за иновации – златни медали от Пловдивски панаир. Причините, според проведеното изследване за това са свързани с комплексни причини, като например: липсата на директна връзка между получени награди и пазарното присъствие на организацията; акцентът върху други процеси и аспекти на развитие; недооценяване на значимостта на наградите, недостатъчната медийна подкрепа в тази насока и пр. В резултат на посочените аргументи, се установява, че основно приходите от иновации са своеобразни награди за ръководителите предприемачи.

Таблица 5.

Награди за иновации

		Брой отговорили	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни случаи	Да	2	10,0	10,5	10,5
	Не	17	85,0	89,5	100,0
	Общо	19	95,0	100,0	
Липсващи случаи		1	5,0		
Общо		20	100		

Източник: собствени проучвания на авторите

Въведените системи за контрол на качеството и условия на труд, новите продукти, новите пазари и технологичното развитие са доминиращи направления на иновационен растеж на предприятията, специализирани в производствата на пластмаси. Според резултатите от анкетното проучване над половината от анкетираниите собственици инвестират в **подобряване на цялостния мениджмънт** като следващо приоритетно направление на фирменото развитие. Този факт е своеобразна предпоставка и важно условие за приложението и предприемаческия мениджмънт в изследваните предприятия.

Таблица 6.

Реализирани иновации през последните три години

Промяна в мениджмънта на предприятието	Валидни случаи	Брой отговорили	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
	Да	11	55,0	78,6	78,6
	Не	3	15,0	21,4	100,0
	Общо	14	70,0	100,0	
	Липсващи случаи	6	30,0		
Общо		20			

Източник: собствени проучвания на авторите

По отношение на следващия показател – **ръст на оборота**, всички изследвани 20 структури отчитат ръст на оборота спрямо предходна година. Над половината от респондентите отчитат ръст в рамките до 10%, значителен такъв в рамките на 10-50% отбелязват приблизително същия процент предприятия. Настоящият показател, редом с ръста на нарастване на персонала имат **основно, определящо значение** при идентифициране на предприемаческото управление в малките и средни предприятия, специализирани в производството на пластмаси.

Таблица 7.

Нарастване на оборота спрямо предходната година в %

Валидни случаи	Брой отговорили	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
0-5%	7	35,0	35,0	35,0
5-10%	4	20,0	20,0	55,0
10-50%	8	40,0	40,0	95,0
50-100%	1	5,0	5,0	100,0
Общо	20	100	100	

Източник: собствени проучвания на автора

По повод на последния, но не по значимост показател, близо 70% от ръководителите считат **риска** за неотделим от успеха. Около половината респонденти са привърженици на т. нар. умерен риск, а почти същият е относителният дял на привържениците на високия бизнес риск. В сравнителен план, изследването установи, че предприемачите – собственици в проучваните от нас големи и средните фирми са по-склонни да рискуват в сравнение с ръководителите от т. нар. малки фирми. Една от основните причини за това е по-големият финансов, кредитен ресурс, с които разполагат големите и средни фирми от този сектор.

Таблица 8.

Как възприемате риска?					
		Брой отговорили	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни случаи	Положително	5	25,0	26,3	26,3
	По-скоро положително	9	45,0	47,4	73,7
	По-скоро отрицателно	4	20,0	21,1	94,7
	Несъгласен	1	5,0	5,3	100,0
	Общо	19	95,0	100,0	
Липсващи случаи		1	5,0		
Общо		20	100		

3. Изводи и обобщения от емпиричното изследване на предприятията за производство на пластмаси в Североизточен район за планиране

В резултат на извършеното проучване относно идентифициране на предприемаческото управление в малките и средни фирми, на примера на предприятията за производство на пластмаси, могат да се направят изводите:

Изследваните предприятия на територията на Североизточен район за планиране са иноватори. Те са ориентирани към иновативни конкурентни предимства като технологии, продукти, пазари, системи за контрол на качеството. Посочените конкурентни предимства са взаимосвързани и показват силно изразената пазарна ориентация на предприятията в бранша.

Проучваните предприятия са склонни към поемане на бизнес риск, който неминуемо съпътства протичащите процеси на реструктуриране в сектора и динамично променящите се условия страната;

Високата иновационна активност, кореспондираща с показателя „бизнес риск“, предопределят и резултатите на предприятията: ръст на наетите и ръст на оборота.

Обобщаващият сравнителен анализ на факторите „отговорни“ за формирането и развитието на предприемаческото управление, показва: поставяне на тежестта върху иновациите, пазарите, клиентите, технологиите. Посоченото тук е израз на най-значимите конкретни предимства на изследваните предприятия и силно изразената пазарна ориентация на малките и средни предприятия, специализирани в производството на пластмаси и изделия от пластмаси. Резултатите от проведеното емпирично изследване по косвен път свидетелстват за изключителния фокус на ръководителите върху резултатите от предприемаческото управление: иновативност, растеж и развитие. Човешкият фактор, казано най-общо, пряко свързан с резултатите на предприемаческото управление, има допълващо и обслужващо тези резултати, значение.

Literature:

- Druker, P., 2002. Innovations and entrepreneurship. (In Bulgarian) Sofia: Classics and style.
- Koev, J., Vladova, K., Dobrev, D., Narlev, J., 2014. Entrepreneurship and SME. (In Bulgarian) Varna: Steno..
- Narlev, J., 2009. Actuality and application of entrepreneurial management and internal entrepreneurship. Managerial solutions for the global and local market in times of crisis. (In Bulgarian) vol. 1, pp. 230-238.
- Harizanova, M., M. Mirchev, N. Mironova, 2006. Management: Values, Communications, Change (In Bulgarian). Sofia: University Publishing House "Holding"
- Todorov, K., 2001, Strategic management in small and medium companies-theory and practice. (in Bulgarian). Volume I, Sofia: Ciela
- Kyrö, P., 2015, Entrepreneurships Paradigm Building – towards a discipline. Available at: http://www.uta.fi/entrenet/hankerekisteri/hanke2_paradigm.htm.
- Langlois, R. 2014, The Entrepreneurial Theory of the Firm and the Theory of the Entrepreneurial Firm. Journal of Management Studies, Paper for the conference, Ohio State University, pp. 11-39.
- Thomberry, N., 2013. Corporate Entrepreneurship & Teaching Managers to be Entrepreneurs. Journal of Management Development. Bradford, Vol. 22, Iss. 4, 329, pp. 234-255.
- Thursson, J. 2010, Implementation of intrapreneurship inside large, mature Zambian companies – A method. Journal of Production Management and Engineering, 3(1), pp. 22- 34.
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/european_business/data/database
- http://www.mee.government.bg/ind/doc_invest/Bg.econ02.07.2010.pdf

Entrepreneurial management in small and medium-sized enterprises in Bulgaria (on the example of the plastics processing enterprises)

Kamelia Narleva¹, Julian Narlev²

¹ Nikola Vaptsarov Naval Academy, Varna, Bulgaria
k.vunova@abv.bg

² University of Economics, Varna, Bulgaria
jnarlev@ue-varna.bg

Abstract. The report examines the relevance of a modern management concept - entrepreneurial management. Guidelines for the application of this management technology to small and medium-sized enterprises are presented, as well as claims on the role of entrepreneurial and managerial functions in implementing entrepreneurial management processes in plastics processing plants. The data and information were verified through a survey conducted in 2016 through a structured questionnaire, comprising twenty heads of enterprises across the North East Region of Planning in Bulgaria. The practical significance of the researched problem is taken into account by indicating an approach in the implementation of innovative solutions in management practice and the modernization of the used management technologies. The results of the conducted empirical study indirectly testify to the outstanding focus of the managers on the results of entrepreneurial management: innovation, growth and development. The human factor, in general, directly related to the results of entrepreneurial management, has complementary, service-oriented results and significance.

Key words: entrepreneurship, entrepreneurial management, technological entrepreneurship, plastics